

4. Українські письменники : біо-бібліографічний словник : [В 5-ти т. – Т. 2. – К., 1963 ; Т. 3. – К., 1963 ; Т.4. – К., 1965 ; Т. 5. – К., 1965].

5. Письменники України : довідник. – Дніпропетровськ : ВПОП «Дніпро», 1999. – 396 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВТС – Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В. Т. Буссел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001.

СУМ IV – Словник української мови – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1–11

Стаття надійшла до редакції 09.02.2012

Н. ПАВЛИКИВСКАЯ

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЕ САМОНАЗВАНИЯ ДЕЯТЕЛЕЙ УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье рассматриваются дополнительные функции псевдонимов деятелей украинской культуры, в частности характеризующая и оценочно-эмоциональная. Наиболее выразительно они проявляются в псевдонимах, которые происходят от имён прилагательных и атрибутивных названий лиц.

Ключевые слова: антропоним, псевдоним, псевдонимикон, полифункциональность.

N. PAVLYKIVSKA

CHARACTERISTIC SELF-NAMES OF THE UKRAINIAN CULTURAL WORKERS

In the article the author gives a review of complementary functions of the Ukrainian cultural workers' pseudonyms – characteristic and estimate-emotional. Most of all they reveals in the pseudonyms of the adjective type and the attributive names of persons.

Key words: antroponym, pseudonym, pseudonymicon, polyfunctional nature.

УДК 811.16.2'367.32

Василь ШИНКАРУК

ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ СУБ'ЄКТА У СТРУКТУРІ ДИКТУМУ

У статті проаналізовано категорію суб'єкта як субстанційну категорію диктуму та досліджено засоби її вираження; обґрунтовано взаємозв'язок лексичних, морфологічних та синтаксичних виразників диктумних значень у структурі речення.

Ключові слова: категорія суб'єкта, диктум, категорії диктуму, диктумне значення, субстанційні категорії диктуму, диктумні відношення.

Актуальність теми наукової статті полягає у тому, що вона відображає один з аспектів системного аналізу синтаксичних одиниць з

боку їх структури та семантики. Саме такий підхід створює умови для глибокого вивчення дистрибутивних та функціональних можливостей синтаксичних форм. Крім того, дослідження диктуму висвітлює досить цікавий аспект синтаксичної семантики як динамічної системи функціональних одиниць, взаємопов'язаних різними відношеннями, вивчення яких тільки-но розпочалося в українському мовознавстві.

Семантико-синтаксичні категорії диктуму, характеризуючи об'єктивний зміст речення, неоднорідні за своєю природою і формують дві групи: центральні та периферійні. Центральні категорії диктуму об'єднують два типи: предикатні і непередикатні (субстанційні). Основним є предикатний тип категорій, тому що предикат виступає організаційним центром семантично елементарного речення. Своєю семантикою він зумовлює залежні непередикатні компоненти, на основі яких сформовані відповідні субстанційні категорії.

Субстанційні категорії передають значення реальної предметності. Вони виділяються на основі субстанційних семантико-синтаксичних відношень, які вказують на стосунок субстанційних синтаксем до відповідного класу предикатів. Субстанційні відношення і виділювані на їхній основі категорії субстанційності зумовлені семантико-синтаксичною валентністю предиката. Субстанційні відношення як найбільш абстраговані семантико-синтаксичні відношення членуються на відношення суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні й локативні. Відповідно до цих різновидів субстанційних відношень виділяємо категорії суб'єкта, об'єкта, адресата, інструменталія й локатива.

Метою наукової статті є аналіз особливостей категорії суб'єкта у структурі диктуму, який є конструктивним носієм об'єктивних значень, виразником «об'єктивної реальності» у реченні.

Проблема семантико-синтаксичної категорії суб'єкта та суб'єктних синтаксем, незважаючи на тривалу історію їх вивчення на матеріалі різних мов, залишається однією з найдискусійніших. Єдиного підходу до витлумачення цієї категорії не досягнуто, адже мовні явища, які вона узагальнює, досить складні.

Терміном «суб'єкт» позначають явища граматичні, формальні та змістові. Логіки кваліфікують суб'єкт як елемент судження. Н. Д. Арутюнова розглядає семантичну структуру і семантичні функції суб'єкта конкретного судження незалежно від того, якому членові речення він відповідає. Суб'єкт у її витлумаченні є саме тим елементом,

який забезпечує судженню зв'язок з позамовним світом [3, с. 323]. Він, як зазначає дослідниця, «виконує в реченні два комунікативних завдання, одне з яких повертає його обличчям до позамовної дійсності, друге – до предиката» [3, с. 332]. На думку Ю. С. Степанова, суб'єкт виконує функцію референції (вказує на предмет об'єктивної дійсності) та функцію індивідуалізації (виділяє цей предмет). У центрі уваги дослідника – ієрархія імен та ранги суб'єктів [20, с. 336]. Суб'єкт, як вважає вчений, є «і граматичним, і логічним одночасно» [20, с. 337].

У граматичній літературі поняття суб'єкта використовують у таких значеннях: 1) у вченні про члени речення – те саме, що й підмет; 2) у теорії відмінків та теорії станів діяч протиставляється об'єктові (суб'єкт у цьому витлумаченні не тотожний підметові); 3) у теорії актуального членування речення – те саме, що й тема; 4) у синтаксичній семантиці – виконавець дії або носій стану, що є предметом думки, про який щось стверджують або заперечують [18, с. 340].

У сучасній функціональній граматиці розрізняють формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та комунікативний аспекти речення. У зв'язку з цим суб'єкт вважають семантико-синтаксичною, підмет – формально-синтаксичною, а тему – комунікативною категорією речення [7, с. 19; 8, с. 4].

Категорії суб'єкта, підмета й теми, хоч і взаємопов'язані, проте є відносно автономними, як і семантична, формальна та комунікативна структури речення. Суб'єкта виділяють на основі значеннєвих ознак, що відображають відношення предметів і явищ позамовного світу, незважаючи на формальні зв'язки, підмет – лише на основі формально-синтаксичних зв'язків у межах речення; тему – відповідно до комунікативного завдання висловлення [8, с. 54–60].

У семантичному синтаксисі суб'єкт не ототожнюють: а) з підметом, бо позиції підмета і суб'єкта як компонентів відповідно формальної та семантичної структури речення не завжди збігаються (суб'єкт виступає в ролі підмета лише в типових виявах); б) з темою, оскільки в комунікативній позиції теми може стояти не лише суб'єкт, а й інші синтаксеми; в) із членом логічного судження (семантичний суб'єкт речення не завжди є логічним суб'єктом судження, яке лежить в основі цього речення).

Семантичний суб'єкт розглядають як один з аргументів значеннєвої структури речення, зумовлений валентністю предиката, тобто суб'єкт не вважають основним аргументом. Він є рівноправним компонентом,

як і решта семантичних компонентів, що залежать від валентності предиката [21, с. 125; 22, с. 369–495; 10, с. 349–372; 15, с. 89]. Інакше кваліфікує суб'єкта Г. О. Золотова. Вона вважає його, як і предикат, головним семантичним компонентом речення і дає таке його визначення: «Суб'єкт речення – це синтаксично незалежний компонент суб'єктно-предикатної структури, що позначає носія предикативної ознаки» [11, с. 33]. Це визначення засвідчує єдність та взаємозумовленість семантичних, синтаксичних та морфологічних ознак. Дослідниця не визнає рівневого підходу до речення і кваліфікує суб'єкт як конструктивну категорію. Залежно від семантичного типу предиката суб'єкт може виступати не лише виконавцем дії, а й носієм процесу, носієм стану, носієм якісної ознаки, носієм кількісної ознаки тощо [2, с. 74–86; 8, с. 165]. Н. Ю. Шведова зазначає, що «суб'єкт» – це той (те), від кого (чого) спрямована дія, стан, сприймання, відношення або ознака [23, с. 464]. І відразу ж конкретизує це визначення: «... ми пов'язуватимемо із суб'єктом поняття носія дії, стану, сприйняття, відношення або ознаки» [23, с. 464]. Отже, суб'єкт є не просто активною субстанцією, як у С. Д. Кацнельсона, В. Г. Гака, Т. П. Бабіної [12, с. 184; 9, с. 77–85; 4, с. 29–34]. Йому нерідко властива й ознака пасивності, що теж впливає з характеру предиката. У зв'язку з цим автори «Русской грамматики» (1980) вирізняють два найзагальніші значення суб'єкта: суб'єкт активної дії та суб'єкт неактивного стану [19, с. 127], а Н. М. Арват – суб'єкт активної предикатної ознаки та суб'єкт статальної предикатної ознаки [1, с. 38–45]. Отже, принцип «активності», згідно з яким С. Д. Кацнельсон здійснює «відбір» суб'єкта (суб'єктом, на думку вченого, є «активний» компонент речення), не завжди можна використовувати [12, с. 190–192]. «Активний» суб'єкт є лише в конструкціях із предикатами дії. Ознака пасивності притаманна семантичному суб'єктові, породженому предикатами стану.

В українському мовознавстві найдокладніше і всебічно охарактеризував суб'єктні синтаксеми І. Р. Вихованець. Він виділив цілу низку різнопланових диференційних ознак, що репрезентують їх як окремий тип субстанційних синтаксем. Їм властиві: 1) суб'єктна семантико-синтаксична функція; 2) лівобічна валентна позиція стосовно предиката в елементарному реченні; 3) активність (із предикатами дії); 4) поєднання з усіма валентними класами та семантичними типами предикатів; 5) найширша семантична

диференціація; 6) найбільша кількість морфологічних варіантів; 7) типова центральна формально-синтаксична позиція підмета; 8) типова комунікативна позиція теми (даного) під час актуального членування речення [7, с. 112–117].

Суб'єктна синтаксема є центральною в семантично елементарному простому реченні. Спираючись на ці ознаки І. Р. Вихованець, а за ним і О. Г. Межов виділили п'ять семантичних різновидів суб'єктних синтаксем: 1) суб'єкт дії; 2) суб'єкт процесу; 3) суб'єкт стану; 4) суб'єкт якісної ознаки; 5) суб'єкт кількісної ознаки [7, с. 112–117; 14, с. 48–80].

Отже, на сучасному етапі розвитку синтаксичної науки суб'єкт кваліфікують здебільшого як семантико-синтаксичну одиницю речення (компонент семантико-синтаксичної структури). Він відіграє важливу роль у змістовій організації речення. Його основна власне-семантична (пов'язана з позамовним світом) функція – ідентифікувати предмет дійсності, про який ідеться [13, с. 497].

Суб'єктна синтаксема є необхідним компонентом семантико-синтаксичної структури простого речення. Вона разом із предикатом формує всі типи речень української мови, тому без усебічного дослідження цієї мінімальної одиниці не можна глибоко пізнати природу речення як основної синтаксичної одиниці.

Категорія суб'єкта позначає діяча або носія процесу, стану, якості, кількісної ознаки. Вона вирізняється найширшим діапазоном сполучуваності, поєднуючись із предикатами будь-якого семантичного типу, напр.: *І всюди, всюди, – аж ніби холодно ставало від білого цвіту! – скрізь квітнула калина...* (О. Ільченко); *Передо мною сніг біліє* (Т. Шевченко); *Стоїть гора високая* (Л. Глібов). Типовим морфологічним засобом вираження категорії суб'єкта виступає називний відмінок іменників.

Називний суб'єкта – необхідний складник простих двоскладних речень, де він «домінує як спеціалізований відмінок, взаємопов'язаний з присудком. Присудок керує називним відмінком, з одного боку, а називний відмінок підпорядковує собі присудок, узгоджує його з собою – з другого» [5, с. 67]. Тому форма називного відмінка не існує як незалежна, а зумовлена сполучуваністю з предикатом-присудком; між обома компонентами двоскладного речення наявний взаємокоординуючий зв'язок. Підмет у формі називного відмінка диктує присудкові форми числа і роду або особи і сам на вимогу присудка набуває форми називного. Називний у ролі підмета формує

разом з присудком предикативний мінімум речення, напр.: *Співали птиці в шибку із куца* (Л. Костенко); *Народ говорить тільки «мужичою» мовою, від якої з погордою всі відверталися* (І. Огієнко).

Категорія суб'єкта реалізується в семантичних і морфологічних варіантах. Семантична диференціація суб'єкта залежить передусім від характеру предиката, валентність якого формує семантично елементарне просте речення. Відповідно до природи предиката виділяють такі семантичні варіанти суб'єкта, як суб'єкт дії, суб'єкт стану, суб'єкт якісної ознаки, суб'єкт локативного стану та суб'єкт кількісної ознаки.

Основним семантичним варіантом суб'єкта є суб'єкт дії. У валентну рамку предикатів дії як обов'язковий компонент входить суб'єктна синтаксема, що позначає активного виконавця дії, напр.: *Тітка за роботою сорочку дядькові вишиває* (М. Коцюбинський). Відповідно до диференційних семантико-синтаксичних ознак синтаксеми у функції суб'єкта дії звичайно використовуються в цій позиції іменники-назви істот. Щодо суб'єкта дії в позиції називного відмінка – підмета, то він існує у вигляді численних морфологічних форм, які функціонують в контексті присудків різної дійової кваліфікації, дієслова можуть указувати на фізичну дію або процес перебігу дії, називати тривалу або одноактну завершену дію, односпрямований або різноспрямований рух, фіксувати перенесення дії на предмет тощо. Дієслова мають неоднакову структурно-морфологічну будову. Тому наявність при предикатах дії якихось відтінків значення суб'єкта зумовлена не опозиційними (протилежними) відтінками в семантемі суб'єкта, а особливостями характеру дії, позначеної предикатом. У реченні загальне (інваріантне) значення особи-діяча передається на фоні численних дієслівних форм, що позначають конкретну дію суб'єкта-агенса, напр.: *Богдан зупинився, зашкарублюю рукавицею обтер сніг з обличчя* (М. Стельмах). Будь-яка деталізація предикатів дії не доповнює семантичних ознак називного відмінка, у зв'язку з чим О. М. Пешковський зазначав, що треба «...не змішувати з відмінковими значеннями лексичні значення керованого і керуючого слова, не прагнути до подрібнення значень – якому немає межі» [16, с. 291–292].

Другим семантичним варіантом суб'єкта є суб'єкт процесу, який вказує на істоту або предмет, що не є ініціатором даного процесу, не спричинює його перебігу, а є пасивним носієм процесу. Суб'єкт

процесу зазнає лише змін, стосується переходів стану тощо, напр.: **Сусідка свариться** (Л.Мартович).

Більший вияв пасивності має суб'єкт стану. Предикати стану поєднуються здебільшого з іменниками-назвами людей, інших істот, які перебувають у відповідному стані, напр.: **Марія любить ліс** (О.Кобилянська). Ознака пасивності притаманна також суб'єктам якісної ознаки, локативного стану та кількісної ознаки. Зумовлені валентністю предикатів якості, локативних предикатів і предикатів кількості семантичні різновиди суб'єкта поширюються на назви живих і неживих предметів як носіїв вказаних ознак, напр.: **Вітряк стоїть серед степу** (О.Гончар); **Дітей було у неї теж немало...** (М.Стельмах); **Коней на майдані все більше** (О.Гончар); **Українців лишилось надто мало на їх етнічних територіях, що відійшли до Польщі** (Із газети).

У сучасній українській мові категорія суб'єкта має спеціалізовані морфологічні засоби свого вираження. І.Р.Вихованець зауважує, що до морфологічних варіантів суб'єкта в елементарних простих реченнях належать називний, давальний, знахідний та родовий відмінки іменників. У граматичній системі сучасної української мови закріпилися ієрархічні відношення між суб'єктними формами. Суб'єктним відмінком першого рангу, а отже, основним морфологічним варіантом суб'єкта виступає в сучасній українській мові називний відмінок [7, с. 113]. У нього широкий функціональний діапазон, оскільки він може поєднуватися з предикатами дії, предикатами процесу, предикатами стану, предикатами якості і локативними предикатами, напр.: **Батько й мати все говорили синові...** (І.Нечуй-Левицький); **Тим часом Раїсі видно було, як у другій хаті Тася присіла перед грубкою** (М.Коцюбинський); **Пан Горленко помітно подався за рік: він якось обважнів** (З.Тулуб); **Сонце хилилось уже на захід і кривавим блиском обливало сніжні полонини** (І.Франко). Найважливішою семантико-синтаксичною функцією називного відмінка є функція суб'єкта дії.

Морфологічним варіантом суб'єкта виступає також давальний відмінок. Він має вузьку сферу поширення. Суб'єктна функція давального стосується тільки одного її значення – функції суб'єкта стану. Найбільшою мірою закріпився давальний відмінок у функції суб'єкта стану в елементарних простих реченнях із предикатами стану *весело, радісно, хороше, сумно, соромно, нудно, тепло, холодно, жаль* і под.: **Дітям дуже холодно** (М.Коцюбинський). В обмежених

лексичних умовах використовується морфологічний варіант суб'єктної синтаксеми – знахідний відмінок. Знахідний суб'єкта стану сполучається з компактною групою дієслів стану на зразок *лихоманити, морозити, тіпати, трусити, трясти, нудити: Її морозить від страху* (Ю. Збанацький).

Абсолютну периферію морфологічних варіантів суб'єкта становить родовий відмінок, виконуючи функцію суб'єкта кількісної ознаки при предикатах кількості: *Дітей було двоє* (О. Гончар); *Зайців на острові було багато* (М. Трублаїні); *Птахів на водоймах збільшилося* (Марко Черемшина).

Пропонуємо виділити два основних семантичних різновиди суб'єктів кількості: статично-кількісної та динамічно-кількісної ознаки, а в межах першого виокремити три типи суб'єкта: 1) означеної, неозначеної та приблизної кількості; 2) кількісно-вікової ознаки та 3) суб'єкта кількості-відношення.

Суб'єкт статично-кількісної ознаки вживається:

1) із предикатами власне-кількості, вираженими означено-кількісними числівниками з дієслівними зв'язками та напівзв'язками, напр.: *Запитань – вісім; Їх було п'ятеро; Нас стало десятеро*;

2) із предикатами неозначеної кількості, вираженими поєднанням дієслівного зв'язкового компонента з неозначено-кількісними числівниками *кілька, декілька, кільканадцять, кількадесят, стонадцять* і под., напр.: *...палаців було кілька* (Із журналу); *Картонлин лишалоя кільканадцять*; іменниками, що вказують на незліченно велику неозначену кількість, напр.: *Облич – море; Люду – море* (Ст. Олійник); *Бульвар... І народу хмара* (Ст. Олійник); *Щастя – океан; Комарів – тьма; Птахів на лузі – тисячі*; прислівниками *багато, небагато, мало, чимало, немало*, вжитими в ролі неозначено-кількісних числівників, напр.: *Книжок – багато* (Із газети); *Дітей було у неї теж немало...* (М. Стельмах); *Театрів у республіці небагато* (Із журналу) та прислівниками, що одночасно передають кількісну неозначеність і достатність або недостатність, напр.: *Продуктів – повно; Огірків дуло навалом; Грошей залишилося обмаль*;

3) із предикатами приблизної кількості, напр.: *Машин на дорозі – десять-п'ятнадцять; Столів у кімнаті близько двадцяти; Людей на майдані – понад десять тисяч; Землі у нас було сім чи вісім з половиною десятин* (О. Довженко).

Суб'єкт кількісно-вікової ознаки на відміну від попередніх різновидів вживається у формі давального, зрідка — називного відмінків. Він може пов'язуватися з предикатами власне-кількості, неозначеної та приблизної кількості, пор.: **Батькові – сорок; Дідусеві виповнилося сімдесят; Будівлям – немало літ; Мені тоді було років вісімнадцять** (Гр. Тютюнник); **Місту виповнилось понад дев'ятсот років; Кошовий мав літ під шістдесят** (Ю. Мушкетик). Із суб'єктами кількісно-вікової ознаки вживаються предикати кількості, що являють собою поєднання зв'язки *бути* або дієслів на зразок *виповнилося, минуло* та ін., які виконують роль напівзв'язок із числівником та іменником *рік* у відповідній формі, який нерідко із зв'язковими компонентами у мовленні опускають, напр.: **Дівчині лише п'ятнадцять**. Предикати *молодий, старий, юний* виражають вік особи не в конкретних датах, а вказуючи на певні поетапні періоди життя людини – дитинство, юність, молодість, зрілість, старість.

Суб'єкт кількості-відношення (порівняння) пов'язаний із специфічним різновидом предикатів кількості – із двовалентними предикатами кількості-відношення *менше, найменше, більше, найбільше*, які крім позиції суб'єкта відкривають правобічну валентну позицію об'єкта порівняння. Ці предикати є формами вищого та найвищого ступеня порівняння від неозначено-кількісних прислівників *мало, багато*. Саме тому вони зберігають кількісну семантику, проте набувають і значення зіставлення, порівняння, що впливає на збільшення валентних позицій цих предикатів, напр.: **Книжок менше від (ніж) журналів; Яблук більше від (ніж) груш; Опеньків найбільше серед грибів**. У мовленні об'єктна синтаксема нерідко має імпліцитне вираження, тоді як суб'єкт кількості-відношення в родовому відмінку є обов'язковим компонентом речення, напр.: **Дітей було ще більше; Лимонів – найменше**.

Суб'єкт динамічно-кількісної (кількісно-змінної) ознаки вживається в конструкціях з дієслівними предикатами, які передають значення кількісного наростання, збільшення, або зменшення, спадання, серед яких найуживанішими є *більшати, побільшати, меншати, поменшати, збільшуватися, зменшуватися, зростати, наростати, спадати*, напр.: **Останнім часом відвідувачів у кінотеатрі різко поменшало; Коней на майдані все більшає** (О. Гончар); **Листя на деревах побільшало; Птахів на водоймах збільшилося; Дерев зменшилося; Трави наростло**.

Суб'єктну позицію, відкриту предикатами кількості, заповнює різноманітна іменникова лексика – назви осіб, тварин, конкретних

предметів, речовин тощо, напр.: *Дров мало* (В. Барка); *Яблуку – тьма; Цукру лишилося сімнадцять кілограмів*.

Таким чином, конструктивним носієм об'єктивних значень, виразником об'єктивної реальності в реченні є, передусім, диктум, що становить номінативно-репрезентативну одиницю синтаксичної семантики. Диктум розглядаємо безпосередньо в аспекті номінативної деривації, тобто номінації події, факту чи ситуації дійсності в тісному зв'язку з процесом граматичного структурування. Аналіз диктуму в структурі речення через призму комунікативної діяльності мовців безпосередньо пов'язаний з теорією синтаксичної номінації і, зокрема, з її окремою галуззю – референцією.

Саме через комунікативно-прагматичні інтенції мовця на узагальнене уявлення актуального об'єкта мовлення проектується значення ідентифікації чи характеристики цього об'єкта з боку мовця. Отже, у змісті речення формується номінативно-репрезентативний (диктумний) план вираження.

Надкатегорія субстанційності має підпорядкований характер. Домінанту субстанційних категорій становить категорія суб'єкта, що зумовлено найтіснішим зв'язком суб'єктної семантики з предикатною. Семантична диференціація суб'єкта залежить від значення предикатів. Основним семантичним варіантом суб'єктної синтаксеми є суб'єкт дії, найпериферійнішим – суб'єкт кількісної ознаки, що спричинено відповідною ієрархією предикатів дії та предикатів кількості в семантико-синтаксичній структурі речення.

Категорія суб'єкта позначає діяча або носія процесу, стану, якості, кількісної ознаки. Вона вирізняється найширшим діапазоном сполучуваності, поєднуючись із предикатами будь-якого семантичного типу. Типовим морфологічним засобом вираження категорії суб'єкта виступає називний відмінок іменників. Категорія суб'єкта реалізується в семантичних і морфологічних варіантах. Семантична диференціація суб'єкта залежить передусім від характеру предиката, валентність якого формує семантично елементарне просте речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арват Н. М. Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 38–45.
2. Арват Н. Н. Семантическая структура предложения в современном русском языке / Н. Н. Арват. – К. : Вища шк., 1984. – 159 с.

3. Арутюнова Н. Д. Семантическая структура и функции субъекта / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1979. – Т 38. – № 4. – С. 323–334.
4. Бабина Т. П. К вопросу о семантическом субъекте / Т. П. Бабина, В. А. Белошапкова // Научн. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1984. – № 1. – С. 29–34.
5. Вихованець І. Р. Категорія відмінка в проєкції на семантико-синтаксичну структуру речення / І. Р. Вихованець // Укр. мовознавство. – 1987. – Вип. 14. – С. 61–67.
6. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
7. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
8. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
9. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики / В. Г. Гак // Семантическая интерпретация «глубинных» и «поверхностных» структур // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М. : Наука, 1969. – С. 77–85.
10. Гак В. Г. Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1973. – С. 349–372.
11. Золотова Г. А. О категории оценок в русском языке / Г. А. Золотова // Русский язык в школе. – 1980. – № 2. – С. 84–88.
12. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 216 с.
13. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 682 с.
14. Межов О. Г. Суб'єктні синтаксеми у структурі простого речення : дис... канд. філол. наук : 10.02.01/ Волинський ун-т. – Луцьк, 1998. – 179 с.
15. Москальская О. И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале нем. языка) / О. И. Москальская. – М. : Высшая шк., 1974. – 156 с.
16. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
17. Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища шк., 1986. – 175 с.

18. Русская грамматика : В 2 т. – Praha : Academia, 1979. – Т. 1–2. – 1092 с.
19. Русская грамматика : В 2-х т. – М. : Наука, 1980. – Т. 1. – 783 с. – Т. 2. – 709 с.
20. Степанов Ю. С. В поисках прагматики (проблема субъекта) / Ю. С. Степанов // Известия АН СССР. – Сер. лит. и яз. – 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 325–342.
21. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с.
22. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1981. – Вып. 10. – С. 369–495.
23. Шведова Н. Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения / Н. Ю. Шведова // Славянское языкознание : VII Международный съезд славистов : докл. советской делегации. – М. : Наука, 1973. – С. 458–483.
24. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2012

В. ШИНКАРУК

ОСОБЕННОСТИ КАТЕГОРИИ СУБЪЕКТА В СТРУКТУРЕ ДИКТУМА

В статье проанализирована категория субъекта как субстанционная категория диктума и исследованы средства ее выражения; обосновано взаимосвязь лексических, морфологических и синтаксических выразителей диктумных значений в структуре предложения.

Ключевые слова: категория субъекта, диктум, категории диктума, диктумное значение, субстанционные категории диктума, диктумное отношение.

V. SHYNKARUK

THE PECULIARITIES OF THE CATEGORY OF SUBJECT IN THE STRUCTURE OF DICTUM

The article considers the category of subject as a substantive category of dictum and analyzes the ways of its expressing. The interrelation of lexical, morphological and syntactical markers of dictum meanings in the structure of a sentence has been studied.

Key words: the category of a subject, dictum, dictum meaning, substantive categories of dictum, dictum relations.